

УДК 378.35

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ І ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА ОСВІТУ

Коверник Н.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У сучасних умовах бюджетна система є провідною ланкою державних фінансів. Держава використовує бюджет як інструмент реалізації своєї соціально-економічної політики, адже він відображає складну систему перерозподільних відносин у суспільстві, охоплює практично кожну юридичну та фізичну особу. Тому питання, що стосуються видаткової частини державного бюджету України приділяється дедалі більше уваги. Досліджено динаміку бюджетних видатків на освіту та їх структуру за функціональною класифікацією. Охарактеризовано частку витрат на освіту у ВВП та у бюджетах України порівняно з іншими країнами світу. Виявлено особливості, що характерні для України, розкрито основні аспекти видаткової частини бюджету в Україні за умов сучасного стану економічного розвитку країни, проведено дослідження актуальності проблем видатків по різних сферах. Враховуючи це, в роботі висвітлюється суть видатків, аналізується його формування і використання на даному етапі розвитку України, визначається правове поле діяльності учасників формування і використання видатків.

Ключові слова: бюджет, освіта, зведений бюджет, державний бюджет, місцеві бюджети, видатки на освіту.

Постановка проблеми. На сьогодні державна турбота про освіту – це турбота про створення потенціалу економічного зростання як найважливішого фактора у забезпеченні національної безпеки та добробуту країни, благополуччя кожного громадянина. Саме фінансові вкладення в освіту визнаються одними з найважливіших інвестицій у людський капітал [1]. Необхідність збільшення обсягів бюджетних коштів, що вкладаються у розвиток освіти, спричинена завданнями підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки, структурними зрушеннями у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу у підвищенні кваліфікації та підготовці кадрів, зростанні їх професійної мобільності. Існування зазначених факторів спричиняє необхідність пошуку нових підходів до вирішення питань бюджетного фінансування освіти як важливої складової людського капіталу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними аспектами проблеми фінансування освіти в умовах сучасних економічних реалій є хронічне бюджетне

недофінансування матеріально-технічного забезпечення процесу навчання, оплати праці освітян, стимулювання науки та наукових розробок, друкування навчально-методичних матеріалів, низька ефективність використання бюджетних видатків на освіту, корумпованість, формальність освіти, недостатність визнання ступенів освіти на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення фінансування закладів освіти для нашої країни важко переоцінити. Фінансування освіти – це капіталовкладення з боку держави в майбутнє нації в умовах економічної кризи, фінансування освіти і науки в повномасштабному обсязі здається неможливим. Незважаючи на це проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки нормативний метод фінансування освіти створює передумови для раціонального використання коштів державного бюджету і забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні вимог освітнього стандарту. З цієї причини – фінансуванню закладів освіти присвячено безліч наукових публі-

кацій. Дослідженням цього питання займалися такі вітчизняні вчені як Павлюк К.В. [2], Грішно-ва О.А. [3], Андрущенко В.Л. [4], Ковтун Н.В. [5], Черевиков Є.Л. [6], Каленюк І.С. [7] та ін. Серед зарубіжних авторів слід виділити праці М. Лукашенка, В. Марцинкевича, Я. Нейматова, Г. Хога. Оцінюючи результати досліджень вчених у цьому напрямку можна зробити висновок про необхідність подальшого дослідження проблемних питань фінансового забезпечення закладів освіти з урахуванням різних джерел фінансування та зарубіжного досвіду.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення джерел залучення і напрямів використання капіталу або прийняття інвестиційних рішень повинно будуватись на оцінці кожного можливого проекту за кількома чинниками: технічним, адміністративним, юридичним, соціально-економічним, фінансовим тощо.

Мета статті є виявлення особливостей у фінансуванні освіти в Україні за рахунок бюджетних коштів у порівнянні з іншими країнами світу.

Виклад основного матеріалу. У статті 53 Конституції України зазначено, що «Держава забезпечує доступність і безкоштовність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних учбових закладах. Громадяни мають право безкоштовно отримувати вищу освіту в державних і комунальних закладах на конкурсній основі» [8].

Процес фінансування освіти залежить від базового підходу до його здійснення та передбачення вибору з можливих альтернатив: державне та комерційне фінансування, за рахунок спонсорських внесків, комбіноване фінансування тощо. Фінансування державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей національного господарства, держпідприємств, організацій, а також додаткових джерел.

В Україні до цього часу переважає державне фінансування освіти. Видатки Зведеного бюджету України на сферу освіти протягом останніх 4 років мали зміну тенденцію. У 2012 році порівняно з 2011 роком видатки зросли на 15,3 млрд. грн. і становили 101,56 млрд. грн., у 2013 році також відбулося зростання на 3,98 млрд. грн. до 105,54 млрд. грн. Проте, у 2014 році спостерігалося різке скорочення видатків на освіту аж на 33,77 млрд. грн. (рис. 1) [9].

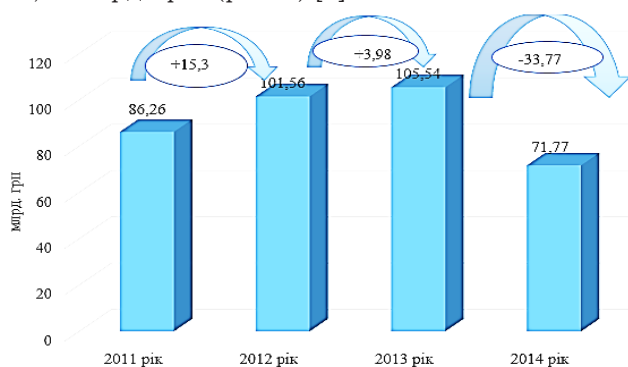

Рис. 1. Видатки Зведеного бюджету України на сферу освіти за 2011-2014 роки, млрд. грн.

У 2012 році видатки зведеного бюджету на освіту у % до ВВП становили 7% (у тому числі на

дошкільну освіту – 1,0%, середню – 2,9%, професійно-технічну – 0,4%, вищу – 2,0%), у 2013 році вони збільшилися на 0,3 відсоткові пункти і становили 7,3% (у тому числі на дошкільну освіту – 1,1%, середню – 3,0%, професійно-технічну – 0,4%, вищу – 2,1%). Проте у 2014 році порівняно з минулим роком, видатки зменшилися на 0,9 відсоткові пункти до 6,4% (у тому числі на дошкільну освіту – 1,0%, середню – 2,7%, професійно-технічну – 0,4%, вищу – 1,8%). Основними витратними статтями зведеного бюджету є асигнування на середню, вищу, дошкільну освіту та професійно-технічне навчання [10].

Згідно даних у 2012 році порівняно з минулим роком видатки зведеного бюджету на дошкільну освіту зросли на 23,67% і становили 14,63 млрд. грн., у 2013 році вони збільшилися лише на 7,11%, проте у 2014 році відбулося різке зменшення на 31,59% до 10,72 млрд. грн.

Видатки на загальну середню освіту мали тенденцію до зростання у 2012-2013 роках на 20,52% та 4,17% відповідно, у 2014 році відбулося зменшення даного показника на 31,34% до 30,37 млрд. грн.

Видатки на професійно-технічну освіту серед усіх статей становили найменшу частку. У 2012-2013 роках вони зросли на 13,56% та 5,47% відповідно, проте у наступному році зменшилися на 33,96%.

Видатки зведеного бюджету України на вищу освіту у 2012 році порівняно з попереднім збільшилися на 10,22%, у 2013 році лише на 2,28%, а в 2014 році відбулося різке спадання цього показника на 31,76% до 20,48 млрд. грн.

Результати аналізу фінансування вищої освіти в Україні є дещо суперечливими: якщо брати за основу відносні показники (частку витрат на вищу освіту у відсотках ВВП), то дані України відповідають ситуації в розвинених країнах, а якщо взяти до уваги абсолютні показники, то Україна, на фінансування освіти, виділяє значно менше коштів, порівняно з розвиненими країнами. Відповідно, слід змінити існуючу норму фінансування освіти в розмірі 10% від ВВП, оскільки вона є недосяжною та нереальною.

Крім того, існує проблема ефективності розподілу та використання державних коштів, спрямованих на освіту. Розподіл державних коштів повинен відбуватися з урахуванням рейтингів ВНЗ та якості підготовки в них фахівців. Для створення реальних конкурентних умов між ВНЗ необхідно надати їм більшу автономію. Ті ВНЗ, які будуть розподіляти кошти найефективніше, підвищать якість освіти, вони і отримають конкурентну перевагу в порівнянні з іншими.

Проблемою, що потребує серйозної уваги держави, також є занепад науково-дослідної діяльності ВНЗ. Причинами чого є недостатнє фінансування досліджень, й відсутність стимулів розвивати цю сферу діяльності. Цей аспект стає основною перешкодою входження українських ВНЗ до світових рейтингів. Для реального збільшення обсягу фінансування освіти необхідно створити відповідні умови для стимулювання активізації бізнесу в цій сфері.

Станом на 2014 рік контингент студентів за джерелами фінансування розподілявся таким чином [11]:

– у ВНЗ I-II рівнів акредитації: 35,0% студентів навчалася за кошти державного бюджету, 37,1% – за кошти фізичних осіб, 27,8% – за кошти місцевого бюджету, 0,1% – за кошти органів державної влади та юридичних осіб.

– у ВНЗ III-IV рівнів акредитації: 46,1% студентів навчалася за кошти державного бюджету, 52,3% – за кошти фізичних осіб, 0,9% – за кошти місцевого бюджету, 0,7% – за кошти органів державної влади та юридичних осіб.

Серйозні недоліки виникають у процесі управління фінансами вищих навчальних закладів. Викликає занепокоєння питання законності використання керівниками ВНЗ бюджетних коштів. Належного порядку немає й у сфері кредитування вищої освіти, а саме у виконанні Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні».

Під час планування розвитку вищої освіти, як правило, не враховуються демографічні прогнози. Наближається реальне обмеження інтенсивного розвитку вищої освіти України. У найближчі 2 роки відбудеться різке, на понад 20% зменшення кількості випускників шкіл і, відповідно, – абітурієнтів вищих навчальних закладів. Демографічна ситуація дає змогу передбачити, що навіть за умов «заморожування» планів прийому на сучасному рівні вже через два роки місць в українських ВНЗ буде достатньо для всіх випускників середньої школи.

Скорочення чисельності потенційних абітурієнтів може кардинально змінити ситуацію з прийомом за рахунок коштів населення. Є вірогідність, що в навчальних закладах виникнуть серйозні фінансові проблеми, про що свідчить прогноз динаміки чисельності абітурієнтів та студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації [12].

Отже, недостатня ефективність державних видатків на освіту зумовлена низкою чинників, основними серед яких залишаються вади організаційно-управлінської структури галузі. Коштів, які виділяються державою для надання освітніх послуг, не вистачає навіть на покриття базових статей витрат: зарплати, нарахувань на зарплату, плату за енергоносії. Негативною тенденцією, яка свідчить про незадовільний стан української освіти, є її невідповідність європейським і світовим ринкам праці.

Для досягнення світових стандартів в даній галузі необхідна побудова економічних механізмів, які б забезпечили ефективну систему фінансування. Україна повинна здійснити перехід від переважно бюджетного фінансування освіти до залучення додаткових джерел (фандрайзингу), таких як комерційний бізнес та банки. Потрібно розширити можливості навчальних закладів залучати додаткові кошти за рахунок некомерційних фондів; використання грантової підтримки дослідних проектів та освітніх інновацій; розширення списку платних послуг, що надаються навчальними закладами.

З урахуванням існуючого рівня наукоємності валового внутрішнього продукту України, масштабів вітчизняного бюджетного фінансування освітніх закладів розв'язання проблем фінансування освіти повинно здійснюватися шляхом:

- підвищення конкуренції у сфері наукових досліджень і розробок у навчальних закладах шляхом спрямування додаткових бюджетних коштів на виконання проектів наукових досліджень і розробок, що відбиратимуться на конкурсній основі в рамках виконання державних наукових і науково-технічних програм, державного замовлення на створення новітніх технологій, а також грантового фінансування;

- оптимізації системи бюджетних наукових освітніх установ з урахуванням результатів їх атестації на основі незалежного оцінювання наукових результатів, кадрового та матеріально-технічного потенціалу;

- забезпечення незалежної наукової і науково-технічної експертизи проектів, що подаються на фінансування за рахунок коштів державного бюджету, розширення практики залучення до експертизи провідних іноземних експертів;

- спрощення процедур державних закупівель робіт з виконання наукових досліджень і розробок та процедур отримання грантів на виконання досліджень і розробок від міжнародних організацій;

- розмежування функцій адміністративного та освітнього управління у бюджетних освітніх установах;

- застосування економічних стимулів для суб'єктів підприємницької діяльності щодо здійснення ними інвестицій, пов'язаних із забезпеченням проведення наукових досліджень і розробок в навчальних закладах.

Зважаючи на поточний стан економіки України, збільшення видатків на освіту з Державного бюджету у найближчі роки неможливе.

Тому одним із пріоритетних напрямів реформування національної системи освіти в Україні має бути реформування її економічних засад, спрямоване на оптимізацію використання таких коштів та створення прозорих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання коштів, необхідних для реалізації в повному обсязі конституційних прав громадян на освіту.

Висновки. Отже, проведене дослідження сучасного стану фінансування освіти в Україні свідчить, що для розв'язання проблем галузі необхідно розробити цілісну систему державних заходів, що будуть спрямовані на забезпечення її ефективного розвитку. При цьому головним завданням, на наш погляд, має стати забезпечення достатнього фінансування галузі, шляхом оптимізації бюджетних та позабюджетних джерел її розвитку.

Особливу роль повинна відігравати система управління та контролю за діяльністю бюджетних установ щодо ефективності використання фінансових ресурсів держави. Для поліпшення становища, що склалося, політику фінансування освіти потрібно формувати відповідно до соціально-економічної доцільності здійснених бюджетних видатків та поєднання вітчизняного й світового досвіду. Сукупність перерахованих заходів в кінцевому результаті має сприяти вихованню всебічно освіченої особистості, з притаманним їй системним світоглядом і логічним мисленням, знання та навички якої відповідатимуть профілю її діяльності.

Список літератури:

1. Волошин М. Роль держави у зростанні ви-датків на розвиток людського капіталу / М. Волошин // Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2010. – № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evu/2010_14/Voloshin.pdf
2. Павлюк К. В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 30-44.
3. Грیشнова О. А. Проблеми фінансування освіти в перехідній економіці України // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. Екон. науки. – 2003. – С. 135-149.
4. Андрущенко В. Л. Педагогічна освіта і наука в інформаційному суспільстві // Вища освіта України. – 2007. – № 4. – С. 5-10.
5. Ковтун Н. В. Проблеми та перспективи розвитку процесу іноземного інвестування в Україні / Ковтун Н. В., Прімерова О. К. // Наукові праці НДФІ. – К.: НДФІ. – 2003. – Випуск 4 (23). – С. 110-115.
6. Черевиков Є. Л. Сучасний інструментарій фінансування інфраструктурних проектів / Є. Л. Черевиков, Л. П. Овчарова // Наукові праці НДФІ. – 2013. – № 1 (62). – С. 3-9.
7. Каленюк І. Фінансування освіти: проблеми та можливості їх вирішення // Економіка. Фінанси. Право. – 2001. – № 11. – С. 9-12.
8. Конституція України – Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
9. Про державний бюджет на 2014 рік: Закон України від 16.01.2014 р. № 719-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
10. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України.. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. – К.: Знання, 2005. – С. 319.

Коверник Н.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ И ФИНАНСИРОВАНИЯ РАСХОДОВ НА ОБРАЗОВАНИЕ

Аннотация

В современных условиях бюджетная система является ведущим звеном государственных финансов. Государство использует бюджет как инструмент реализации своей социально-экономической политики, ведь он отражает сложную систему перераспределительных отношений в обществе, охватывает практически каждое юридическое и физическое лицо. Поэтому вопросы, касающиеся расходной части государственного бюджета Украины, уделяется все больше внимания. Исследована динамика бюджетных расходов на образование и их структуру по функциональной классификации. Охарактеризованы долю расходов на образование в ВВП и в бюджетах Украины по сравнению с другими странами мира. Выявлены особенности, характерные для Украины, раскрыты основные аспекты расходной части бюджета в Украине в условиях современного состояния экономического развития страны, проведено исследование актуальности проблем расходов по различным сферам. Учитывая это, в работе освещается суть расходов, анализируется его формирования и использования на данном этапе развития Украины, определяется правовое поле деятельности участников формирования и использования расходов.

Ключевые слова: бюджет, образование, сводный бюджет, государственный бюджет, местные бюджеты, расходы на образование.

Koverynyk N.V.

Pereiaslav-Khmel'nitsky State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda

ESPECIALLY THE PLANNING AND FINANCING OF EXPENDITURES ON EDUCATION

Summary

In modern terms, the budget system is the leading element of public finances. The state uses the budget as a tool to implement its socio-economic policy, because it reflects a complex system of redistribution relations in society, covering virtually every legal and natural person. Therefore, questions concerning the expenditure of the state budget of Ukraine paid more attention. The dynamics of expenditure on education and their structure by functional classification. Characterized proportion of education spending in GDP and budgets in Ukraine compared with other countries. The features that are characteristic of Ukraine, the basic aspects of the budget expenditures in Ukraine in conditions of the current state of economic development, a study of the need for expenditure in different areas. Given this, the paper highlights the nature of the expenditure analyzed its formation and usage at this stage of Ukraine determined the legal field activities by the formation and use of expenditures.

Keywords: budget, education, consolidated budget, the state budget, local budgets, spending on education.